

Kolossé levél

Szerző:

A levél szerzője a Kol 1,1 alapján Pál és munkatársa Timótheus. A címzettek részben Pl. 1.-ben szólíttatnak meg, de később már csak Pál lesz az, aki tanít, amit igyekeznek alátámasztani a levél szoros kapcsolódása a Filem-hoz, valamint a 4,18-ban a sajátkezőség hangsúlyozása.

A szerzőség kérdéséhez kapcsolódó vélemények:

- Egy a páli iskolához tartozó szerző művének tekinthetjük, aki a Kr.u. II. évszázadban a gnózis korszakában alkotta meg művét.
- A Kol háttérben egy eredeti Pál által írt levél is kimutatható, amit aztán az Ef szerzője gnosztikus nézetek alapján átdolgozott.
- A levél eredetisége mellett állást foglalók a levél feltűnő eltéréseit azzal magyarázzák, hogy az a gyülekezetben megjelenő herezis ellen harcol.

A pszeudoepigráf levél mellett felhozható érvek:

számos újszövetségi, ill. páli hapax legomena; levél stílusa; az egyes gondolatok lazán kapcsolódnak egymáshoz, a gondolatvezetés sok esetben asszociatív; az érvelés sem annyira precíz és a gondolatot tovább vezető, mint az eredeti páli leveleknél; nincs kérdő mondat; teológiai eltérések.

A levél keletkezésének helye, ideje:

A Kol koncepciója szerint fogságban írt levél akar lenni, ennek köszönhető a Filem-nal mutatott rokonság – esetleg Timótheus lenne a szerzője.

A levélben három város említetik név szerint: Kolossé, Laodícea és Hierapolisz, amiből arra következtethetünk, hogy valahol ezeknek a városoknak a közvetlen közelében íródhatott, vagy esetleg Efezusban. A deuteropáli levelek közül a Kol áll Pálhoz a legközelebb, így elképzelhető, hogy 70 környékén íródott.

Címzettek:

Kolossé alapításának körülményeit homály fedi, de már a Kr.e. V. évszázadban Frígia egyik legfontosabb városa. Erre a városra is igaz, hogy egy jelentős kereskedelmi út mellett fekszik, amely Efezustól Tarzuszig futott, keresztül Cilicián. Kolossé hanyatlásának kezdete Laodicea virágzásának kezdetével esik egybe. Tacitus arról számol be, hogy Laodicea Kr.u. 60/61-ben egy földrengésben elpusztul, később Orosius pedig arról, hogy az V. évszázadban Laodicea, Hierapolis és Kolossé ismételtén a földdel egyenlővé válik egy földrengés következtében. A levelet ugyan a Kolossé béli gyülekezetnek címezték, de már az elejétől fogva nagyobb hallgatóságot feltételez. A megszólított gyülekezetek túlnyomó többségében pogányokból állnak (1,27; 2,13), de egy erőteljes zsidókeresztyén hatással is számolnunk kell.

A levél teológiája:

Kozmikus krisztológia (teremtés ura és közbenjárója); kozmikus eszkatológia (keresztség fontossága); ekkleziológia középpontjában a $\sigma\omega\mu\alpha$ Χριστοῦ áll (az egyház az üdvösség univerzális helye – Krisztus az egyház feje).

A Kol a szilárdan álláshoz, a megmaradáshoz kapcsolja a hitet (1,23; 2,5.7).

Felhasznált tradíciók:

1,15-20: Krisztus-himnusz (vallástörténetileg a himnusz a hellenista zsidóság elképzeléseihez kapcsolható); 3,5-17: erény- és bűnkatalógus; 3,18-4,1: házitábla

Tévtanítók:

A körülmetélés megkövetelése a pogányok részéről is (2,11), a tévtanítók aszketikus étkezési előírásai, valamint ünnepi rendjük (2,16k.21k.23b), talán szexuális önmegtartóztatásuk (2,21a) és angyaltisztelet (2,18) mind hozzátartoztak a Kolossében feltűnő φιλοσοφία-hoz (2,8). Ezért véhetően zsidó tévtanítók, de hiányzik a törvény említése.

Efezusi levél

Szerző:

Ez a levél is úgy mutatkozik be, mint amit az apostol a fogságban írt (3,1; 4,1; 6,21). Milyen érvek támasztják alá, hogy mégsem Pál által megfogalmazott írásról van szó: 35 újszövetségi hapax legomena; hosszú mondatrészek; hasonló jelentésű szavak felsorolása; Pálra emlékezés; tisztségek. Végezetül még egy érv a páli szerzőség ellen, ami a levél összehatását illeti. Az ApCsel szerint az apostol több, mint két évig tevékenykedett a gyülekezetben (ApCsel 19,9k), ehhez képest, az Ef 1,15; 3,2 inkább egy olyan helyzetet sugall, mintha nem ismerték volna egymást és a teljes levél hangvétele meglehetősen személytelennek tűnik (pl. egyáltalán nincsenek benne személyes üdvözlések). Mindezek alapján a szerző bizonyosan a páli iskolához tartozott és valószínűleg hellenista zsidókeresztyén lehetett (vö. 1,3-14; 2,20-22; 3,20k; 6,13-17).

Keletkezés ideje, helye:

A levél célja az volt, hogy az egyház egységét megmentse a kis-ázsiai gyülekezetekben, amely gyülekezetek zsidó- és pogánykeresztyénekből álltak. A levél megírásának pontos helyét nem igen lehet meghatározni, a Kol ismerete arra enged következtetni, hogy valahol Kis-Ázsiában íródott. Ugyancsak ez a tény segít meghatározni a keletkezés idejét, mert ebből adódóan a Kol után kellett íródjon, de még Ignatius levelei előtt, talán 80 és 90 között.

Címzettek:

Feltételezhetjük, hogy esetleg egy Ázsia provinciába szóló (Kol recepciója) körlevélről lehetett szó és az eredetileg így kezdődött: τοῖς ἁγίοις καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ

A címzett gyülekezetek helyzetére jellemző, hogy feszültségben állnak egymással a zsidó- és pogánykeresztyének, ugyanakkor a levél olvasói az Ef 2,11; 3,1; 4,17-ben úgy szólítatnak meg, mint pogánykeresztyének, mint ahogyan a 2,11-22-ben megjelenő tanítás tartalma is a zsidókeresztyénekhez fűződő viszony lesz. A zsidókeresztyének már egyértelműen kisebbségben vannak, és őket a pogánykeresztyének nem tekintik egyenlő partnernek. Efezus városának szellemi arculatát erőteljesen meghatározzák a helyi kultuszok, legfőképpen a messze földön híres Artemis szentély. Valószínűleg erre vonatkozik a levél egyik legmarkánsabb tanítása: Isten felette áll minden ördögi erőnek és hatalomnak.

Tradíciók:

A levél egyik legjelentősebb felhasznált forrásának a Kol-t kell tekintenünk. A Kol mellett elképzelhető, hogy a szerző ismerhette a Kor leveleket és a Róm-t (Ef 1,22a/1Kor 15,27; Ef 1,3k/2Kor 1,3-5; Ef 4,1-16/Róm 12). Az általunk ismert leveleken kívül a szerző ugyancsak integrált a levelébe különböző őskeresztyén liturgiai tradíciókat (Pl. Ef 1,3-14; 1,20-23; 2,4-10).

Ellenfelek:

Vannak, akik a levelet gnosztikus környezetben látnák szívesen, mások egy ószövetségi-zsidó háttérben képzelik el, vagy a hellenista zsidóságban. Nyilván, ezen elméletek közül a zsidósághoz kapcsolódó élvezhet elsőbbséget, hiszen korban jobban illik az Ef-hez. Mindazonáltal az is feltételezhető, hogy sok gondolatban már megjelenik a gnózisnak

valamiféle korai formája (pl. Krisztus alászállása, majd felemelkedése – Ef 4,9.10), ami nem is meglepő, hiszen a gnózis számos tanítását a zsidósághoz, pontosabban a hellenista zsidóság gondolkodásához kapcsolódva alakította ki, de az e mellett szóló érvek nem bírnak kényszerítő erővel.

Teológiai tanítás:

Krisztológiájában dominál Jézusnak a kozmikus uralmáról alkotott elképzelés (1,20.22a.23). A levélben nagyon hangsúlyos az ekkleziológia, az egyház eredete itt is, mint Pálnál Krisztus keresztye (2,13.14.16), de Pál dinamikus egyházkoncepciójából, mely egyház Krisztus teste, egy statikus elképzelés lesz az Ef-ban a Kol közvetítésével (2,5.6.8.19; 3,12). Végezetül a megigazulás tan immáron minden polémiától mentesen a keresztség sákramentumához kapcsolódik (2,5.8-10). A levél főbb teológiai gondolatai között elsőként kell említeni az Ef sajátos krisztológiáját, ami a világképhez kapcsolódik. A levél a Teremtőt és Jézust, mint a mennyekben trónuson ülőketábrázolja, majd a menny és föld közötti részt aiónok uralják (angyalok, démonikus hatalmak), míg az alsó rész, a föld az embereké, majd ez alatt helyezkedik el a halottak világa. Ezzel együtt, Jézus tölti be a teljességet, amit a levél a τὰ πάντα kifejezéssel érzékeltet (1,10.11.23; 3,9; 4,10.15).